

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

اللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰی مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَعَجِّلْ فَرَجَهُمْ

احكام

پایه یازدهم

دوره دوم متوسطه

ویژه مرحله آموزشگاهی مسابقات قرآن

وزارت آموزش و پرورش
معاونت پرورشی و فرهنگی
اداره کل قرآن، عترت و نماز

مقدمه

دانش‌آموز عزیز و گرامی
سلام علیکم

بخش مهمی از معارف دینی، قوانین رفتاری و احکام عملی است که وظیفه‌ی انسان را نسبت به فعالیت‌های فردی و اجتماعی وی مشخص می‌کند. لذا برای آشنایی هرچه بیشتر شما عزیزان با این احکام جزوه‌ی حاضر به صورت کلی تدوین گردیده است. بدیهی است جهت آشنایی بیشتر باید به رساله‌های توضیح‌المسائل مراجع بزرگوار مراجعه نمود.

اجتهاد و تقلید

در زمان پیامبر صلی الله علیه و آله و امامان علیهم السلام، مردم مسایل دینی و احکام شرعی خود را از معصومین علیهم السلام یا افرادی که آن‌ها مشخص می‌کردند، فرا می‌گرفتند، ولی با شروع عصر- غیبت امام زمان (ع) مردم نمی‌توانستند به صورت مستقیم احکام الهی را از معصوم علیه السلام دریافت کرده و به آن عمل کنند، در نتیجه برای فهم دین و فراگرفتن احکام دینی به سراغ عالمان «دین‌شناس» می‌روند.

مجتهد و فقیه

شخصی که با بهره‌گیری از علوم و دانش‌های لازم به حدی رسیده که می‌تواند وظایف و تکالیف دینی را از منابع آن استخراج نماید، «مجتهد» و «فقیه» نامیده می‌شود.

منابع و مدارک فقه

بخشی از برنامه‌های اسلام که وظیفه انسان را در میدان عمل مشخص می‌کند و شیوه درست کاری را می‌آموزد، احکام یا «فقه» نام دارد.

دو منبع اصلی و اساسی احکام و مسایل فقهی عبارت است از:

۱- کتاب خدا (قرآن)

۲- سنت معصومین علیهم السلام؛ یعنی، گفتار و کردار و امضا و تأیید آنان.

چند اصطلاح فقهی

وقتی به رساله‌ی مجتهد مراجعه می‌کنیم، گاهی مرجع تقلید نظر خود را به طور صریح و روشن بیان کرده است، مثلاً گفته است: «توبه‌ی از گناه واجب است» یا «مسخره کردن دیگران حرام است».

«حیوانی که به دستور اسلام ذبح شود پاک است» و «مردار نجس است»، این گونه نظر دادن را «فتوا» می‌گویند و کسی که از او تقلید می‌کند باید مطابق این نظر عمل کند.

گاهی مجتهد همراه با اعلام نظر قطعی به عنوان «فتوا» توصیه‌ی به احتیاط نیز کرده است که به آن «احتیاط مستحب» می‌گویند و در این صورت انسان باید به آن فتوا عمل کند یا به احتیاط مستحب؛ ولی عمل به آن احتیاط بهتر است.

مانند این مسأله

«اگر انسان نداند بدن یا لباسش نجس است و بعد از نماز بفهمد نجس بوده، نماز او صحیح است، ولی احتیاط آن است که اگر وقت دارد نماز را دوباره بخواند.»^۱

گاهی، مجتهد بدون اعلام نظر قطعی دستور به احتیاط داده است که به آن «احتیاط واجب» گفته می‌شود و مقلد موظف است، یکی از این دو راه را انتخاب کند:

۱- به احتیاط واجب عمل کند.

۲- چنانچه مجتهد دیگری که مرتبه‌ی علمی او بعد از مرجع تقلیدش می‌باشد ولی از دیگران اعلم است، در آن مسأله فتوا داشته باشد، به فتوای او عمل کند.

مثال: اگر انسان از روی معصیت یا به واسطه‌ی عذری، نماز مغرب یا عشا را تا نصف شب نخواند، بنابر احتیاط واجب، باید تا قبل از اذان صبح، بدون این که نیت ادا یا قضا کند نماز را به جا آورد.

احکام وضو

- ۱- اگر پوست صورت از لای موها (ریش، ابرو) پیدا باشد باید آب را به پوست برساند و اگر پیدا نباشد شستن مو کافی است و رساندن آب به زیر مو لازم نیست.^۱
- ۲- شستن داخل بینی و دهان و مقداری از لب و چشم که هنگام بستن دیده نمی‌شود، واجب نیست، ولی برای آن که یقین کند از جاهایی که باید شسته شود باقی نمانده، واجب است مقداری از آن را هم بشوید.^۲
- ۳- پوست یا گوشتی که از اعضای وضو بریده شده، اگر کاملاً قطع شده باشد، باید جای آن شسته شود، و در صورتی که به عضو متصل است باید آن هم شسته شود و هر مقدار از جای آن که ظاهر شده بشوید البته اگر آب برای زخم ضرر نداشته باشد.
- ۴- در مسح باید دست را بر سر و پاها کشید و اگر دست را نگه دارد و سر یا پا را به آن بکشد، وضو باطل است، ولی اگر موقعی که دست را می‌کشد سر یا پا مختصری حرکت کند، اشکال ندارد.
- ۵- اگر برای مسح، رطوبتی در کف دست نمانده باشد، نمی‌تواند دست را با آب خارج، ترکند، بلکه باید از اعضای دیگر وضو مثلاً از صورت رطوبت بگیرد و با آن مسح کند.
- ۶- رطوبت دست باید به قدری باشد که بر سر و پا اثر بگذارد.
- ۷- اگر رطوبت کف دست به اندازه‌ی مسح سر باشد، می‌تواند سر را با همان رطوبت مسح کند، و برای مسح پاها از اعضای دیگر وضو رطوبت بگیرد.^۳
- ۸- برای مسح کردن بین دست و سر یا پاها باید چیزی مانند چادر و کلاه یا جوراب و کفش فاصله نباشد، هر چند رقیق و نازک باشد (مگر در حال ناچاری)
- ۹- محل مسح باید پاک باشد، پس اگر نجس باشد و نتواند آن را آب بکشد باید تیمم کند.
- ۱۰- در هر حال، با وضو بودن مستحب است و اگر انسان برای آن که با طهارت باشد، وضو بگیرد صحیح است و با همان وضو می‌تواند نماز بخواند یا کارهای دیگری که نیاز به طهارت دارد انجام دهد.^۴
- ۱۱- با وضوی صحیح - خواه برای عمل واجب باشد یا مستحب - هرگونه عمل واجب یا مستحبی را که مشروط به طهارت است می‌توان انجام داد؛ مثلاً برای تلاوت قرآن وضو گرفته است می‌تواند با همان وضو نماز بخواند.^۵
- ۱۲- وضو گرفتن قبل از وقت نماز برای نماز مانع ندارد؛ مثلاً قبل از ظهر برای آن که با این وضو نماز بخواند وضو می‌گیرد.^۶
- ۱۳- شستن اعضای وضو برای بار اول لازم و بار دوم جایز و بار سوم بدعت و حرام است و مقصود از شستن، آب ریختن نیست، بلکه شستن کامل است، یعنی اگر یک بار به‌طور کامل به نیت وضو تمام صورت یا دست را بشوید و بار دیگر نیز به‌طور کامل بشوید، بار سوم آن حرام است، بنابراین اگر چندین مرتبه هم آب بریزد ولی به تمام جاهای عضو، آب نرسد، یک بار محسوب نمی‌شود و اگر با یک بار آب ریختن یا یک بار فرو بردن صورت یا دست در آب به تمام آن آب برسد، یک بار شستن به حساب می‌آید.

وضوی ارتماسی

- ۱- وضوی ارتماسی آن است که انسان صورت و دست‌ها را به قصد وضو در آب فرو ببرد، یا آن‌ها را در آب فرو برده و به قصد وضو بیرون آورد.

۱. توضیح المسائل، م ۲۴۰.

۲. همان، م ۲۴۱.

۳. توضیح المسائل، م ۲۵۸.

۴. استفتانات، ج ۱، ص ۴۶، س ۷۷ و ۷۸.

۵. همان.

۶. همان، س ۷۶.

- ۲- چون در وضوی ارتماسی نیز، باید ترتیب مراعات شود و دست و صورت از بالا به پایین شسته شود. بنابراین، وضوی ارتماسی به گونه‌های زیر انجام می‌شود:
- به قصد وضو صورت را از پیشانی، یا دست را از آرنج در آب فرو برد و تا موقعی که آن‌ها را از آب بیرون می‌آورد و ریزش آب تمام می‌شود، به نیت وضو باشد (چون آبی که بر دست می‌ماند و در مسح به کار می‌رود، باید آب وضو باشد).
 - بدون قصد وضو، صورت یا دست را در آب فرو برد و به قصد وضو بیرون آورد، که صورت را باید ابتدا از پیشانی بیرون آورد و دست‌ها را از آرنج.^۱
- ۳- اگر بعضی از اعضای وضو را ارتماسی و بعضی را غیر ارتماسی انجام دهد اشکال ندارد.^۲

کارهایی که برای آن‌ها باید وضو بگیریم:

- ۱- نماز (به جز نماز میت)
- ۲- طواف کعبه.
- ۳- رساندن جایی از بدن به نوشته‌ی قرآن و اسم خداوند.

چند مسأله

- ۱- کسی که وضو ندارد، نباید جایی از بدن خود را به این نوشته‌ها برساند:
 - ❖ خط قرآن (ترجمه‌ی آن اشکال ندارد مگر ترجمه‌ی «الله»)
 - ❖ اسم خداوند، به هر زبانی نوشته شده باشد؛ مانند «الله»، «خدا»
 - ❖ نام پیامبر اکرم (ص)
 - ❖ اسامی امامان علیهم السلام بنا بر احتیاط واجب.
 - ❖ نام حضرت زهرا (س) بنا بر احتیاط واجب
- ۲- برای این کارها وضو گرفتن مستحب است:
 - ❖ رفتن به مسجد و حرم امامان علیهم السلام.
 - ❖ خواندن قرآن.
 - ❖ همراه داشتن قرآن.
 - ❖ رساندن جایی از بدن به جلد یا کنار صفحات قرآن.
 - ❖ زیارت اهل قبور.

شرایط وضو

وضوی صحیح شرایطی دارد که با از بین رفتن هر یک از آن‌ها وضو باطل است.

۱. شرایط آب و ظرف وضو

- آب وضو پاک باشد (نجس نباشد).
- آب وضو مباح باشد (غصبی نباشد).^۳
- آب وضو مطلق باشد (مضاف نباشد).
- ظرف آب وضو مباح باشد.

۱. توضیح المسائل، م ۲۶۱ و ۲۶۲.

۲. توضیح المسائل، م ۲۶۳.

۳. به نظر برخی از مراجع تقلید فضایی که در آن وضو می‌گیرد نیز باید مباح باشد. (بعد از مسأله‌ی ۲۷۲، شرط سوم)

- ظرف آب وضو طلا و نقره نباشد.

۲. شرایط اعضای وضو

- پاک باشد.

- مانعی از رسیدن آب در آن نباشد.

۳. شرایط کیفیت وضو

- رعایت ترتیب

- رعایت موالات (بین اعمال وضو فاصله نیفتد).

- شخصاً انجام دهد (از دیگری کمک نگیرد).

۴. شرایط وضوگیرنده

- استعمال آب برای او مانعی نداشته باشد.

- با قصد قربت وضو بگیرد (ریا نکند).

پس از برشمردن شرایط وضو، به بیان احکام هر یک می‌پردازیم:

شرایط آب وضو و ظرف آن

۱- وضو با آب نجس و مضاف باطل است، خواه وضوگیرنده بداند آن آب نجس یا مضاف است یا نداند، یا فراموش کرده باشد.^۱

۲- آب وضو باید مباح باشد، بنابراین در موارد زیر وضو باطل است:

- وضو گرفتن با آبی که صاحب آن راضی نیست (راضی نبودن او معلوم است).

- آبی که معلوم نیست صاحب آن راضی است یا نه.

- آبی که وقف افراد خاصی است، مانند حوض برخی از مدارس و وضوخانه‌ی بعضی از هتل‌ها و مسافرخانه‌ها

و...

۳- اگر آب وضو در ظرف غصبی باشد و با آن وضو بگیرند باطل است.^۲

شرایط اعضای وضو

۱- اعضای وضو در موقع شستن و مسح باید پاک باشد.^۳

۲- اگر چیزی بر صورت یا دست‌ها که از رسیدن آب به آن جلوگیری کند، یا بر اعضای مسح است، هر چند از رسیدن آب جلوگیری نکند، برای وضو باید برطرف شود.^۴

۳- خطوط قلم خودکار و لگه‌های رنگ و چربی و کرم در صورتی که رنگ بدون جرم باشد، مانع وضو نیست، ولی اگر جرم داشته باشد (روی پوست را گرفته باشد) باید برطرف شود.^۵

شرایط کیفیت وضو

۱- اگر ترتیب اعمال وضو به هم بخورد وضو باطل است، حتی اگر پای چپ و راست را هم زمان مسح کند.

۲- اگر بین کارهای وضو به قدری فاصله شود که عضو شسته شده یا مسح‌کرده‌ی قبلی خشک شود، وضو باطل است.^۶

۱. توضیح‌المسائل، ۲۶۵.

۲. توضیح‌المسائل، شرایط وضو، شرط چهارم.

۳. توضیح‌المسائل، ص ۳۵، شرط ششم.

۴. توضیح‌المسائل، ص ۳۷، شرط سیزدهم و مسأله‌ی ۲۵۹.

۵. استفتاآت، ج ۱ ص ۳۶ و ۳۷، س ۴۰ تا ۴۵.

۶. تحریرالوسیله، ج ۱ ص ۲۸، م ۱۵ و توضیح‌المسائل، م ۲۸۳.

- ۳- کسی که می‌تواند اعمال وضو را انجام دهد، نباید از دیگری کمک بگیرد، پس اگر شخص دیگری صورت و دست وضوگیرنده را بشوید و یا مسح او را انجام دهد وضو باطل است.
- ۴- اگر شخص دیگری آب را در دست وضوگیرنده بریزد و او خودش آن را بر اعضای وضو بریزد و بشوید وضو باطل نیست ولی این‌گونه کمک گرفتن مکروه است.
- ۵- کسی که در وضو از دیگری کمک می‌گیرد، هر کدام از کارهای وضو را که می‌تواند به تنهایی انجام دهد، نباید در آن عمل کمک بگیرد.^۱

شرایط وضو گیرنده

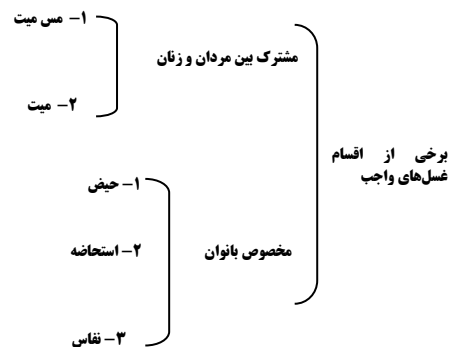
- ۱- کسی که می‌داند اگر وضو بگیرد مریض می‌شود، یا می‌ترسد که مریض شود، باید تیمم کند و اگر وضو بگیرد باطل است. ولی اگر نداند که آب برای او ضرر دارد و وضو بگیرد و بعد بفهمد که ضرر داشته، وضویش صحیح است.
- ۲- وضو، باید به قصد قربت انجام شود، یعنی وضوگیرنده باید برای انجام فرمان خداوند وضو بگیرد.^۲
- ۳- لازم نیست نیت را به زبان آورد، یا از قلب خود بگذراند، بلکه همین مقدار که می‌داند وضو می‌گیرد کافی است، به طوری که اگر از او پرسند، چه می‌کنی؟ بگوید وضو می‌گیرم.^۳

مبطلات وضو

- آنچه وضو را باطل می‌کند، بدین شرح است:
- ❖ خواب، به اندازه‌ای که گوش نشنود و چشم نبیند، ولی چرت زدن اگر به این حد نباشد، وضو باطل نیست.
 - ❖ چیزهایی که عقل را از بین می‌برد؛ مانند دیوانگی، مستی و بیهوشی.
 - ❖ خارج شدن ادرار یا مدفوع یا باد از انسان.
 - ❖ آنچه سبب غسل می‌شود؛ مانند مس میت.

غسل

گاهی اوقات برای نماز (و هرکاری که باید برای وضو انجام شود) باید غسل کرد، یعنی برای اطاعت فرمان خداوند تمام بدن را شست، اکنون به بیان موارد غسل و چگونگی آن می‌پردازیم.

۱. توضیح المسائل، م ۲۸۷.

۲. توضیح المسائل، ص ۳۱، شرط هشتم.

۳. توضیح المسائل، م ۲۸۲.

- ۱- اگر در بین غسل یکی از مبطلات وضو پیش آید مثلاً ادرار کند، غسل باطل نمی‌شود ولی برای نماز یا کار دیگری که نیاز به طهارت دارد باید وضو بگیرد.
- ۲- کسی که غسل بر او واجب شده اگر عمداً غسل نکند تا وقت نماز تنگ شود و فرصت برای انجام غسل نداشته باشد گناه کرده است، ولی باید تیمم کند و نماز را بخواند و نمازش صحیح است.
- ۳- اگر انسان به قدری وقت دارد که می‌تواند وضو بگیرد یا غسل کند و نماز را بدون کارهای مستحبی آن؛ مثل اقامه و قنوت بخواند، باید غسل کند یا وضو بگیرد و نماز را بدون کارهای مستحبی آن به‌جا آورد، بلکه اگر به اندازه‌ی سوره هم وقت ندارد، باید غسل کند، یا وضو بگیرد و نماز را بدون سوره بخواند.

غسل‌های مستحب

غسل‌های مستحب بسیار است که به برخی از آن‌ها اشاره می‌کنیم.

۱- در این اوقات غسل کردن مستحب است:

* روز جمعه

* روز میلاد پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله (۱۷ ربیع الاوّل)

* روز مبعث پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله (۲۷ رجب)

* روز اوّل، وسط و آخر ماه رجب

* شب نیمه‌ی شعبان

* شب‌های ماه رمضان (شب‌های فرد؛ یعنی شب اوّل، سوم، پنجم و... و تمام شب‌های دهه‌ی آخر)

* روز عید فطر و قربان

* روز هشتم و نهم ذی‌حجه

* روز عید غدیر

لباس نمازگزار

لباس نمازگزار باید دارای این ویژگی‌ها باشد:

❖ پاک باشد (نجس نباشد).

❖ مباح باشد (غصبی نباشد).

❖ از اجزای مردار نباشد؛ مثلاً از پوست حیوانی که مطابق دستور اسلام ذبح نشده، تهیه نگردیده باشد، حتی کمر بند و کلاه و بند ساعت.

❖ از حیوان حرام گوشت نباشد، مثلاً از پوست پلنگ یا خوک تهیه نشده باشد.^۱

طهارت و پاکی لباس

نمازگزار باید بدن و لباس خود را از ناپاکی‌ها (نجاسات) پاک کند و برای پاکی از نجاست، شناخت آن‌ها و راه پیدا کردن اشیا نجس نیز لازم است.

بنابراین به بیان آن‌ها می‌پردازیم:

قبل از شناخت ناپاکی‌ها، به یک حکم کلی اسلامی توجه کنید:

«در عالم همه چیز پاک است، مگر یازده چیز و آنچه بر اثر

برخورد با اینها نجس شود».

نجاسات	}	۱- ادرار (بول)	انسان و حیواناتی که گوشت خون جهنده دار مانند گربه و موش.
		۲- مدفوع (غائط)	
	}	۳- منی	انسان و حیوانی که خون جهنده دارد. مانند: گوسفند و گربه.
		۴- مردار	
		۵- خون	
	}	۶- سگ	که در خشکی زندگی می‌کند ولی نوع دریایی آنها نجس نمی‌باشد.
		۷- خوک	
	۸- شراب و هر مایع مست‌کننده		
	۹- آبیجو (فُتَّاع) - آبیجوی غیر طبی		
	۱۰- کافر		
	۱۱- عرق شتر نجاستخوار		

طهارت

«طهارت» غیر از «نظافت» است و «نجاست» غیر از «کثافت» است، ممکن است چیزی تمیز باشد ولی از نظر احکام اسلام، پاک نباشد، خواسته‌ی اسلام، هم طهارت است و هم نظافت، یعنی انسان باید به فکر پاکی و تمیزی خود و محیط و زندگی خود باشد، و اکنون سخن درباره‌ی طهارت است.

- ۱- ادرار و مدفوع انسان و تمامی حیواناتی که گوشت خون جهنده دارند نجس است.
 - ۲- ادرار و مدفوع حیواناتی که گوشت، مانند گاو و گوسفند و حیواناتی که خون جهنده ندارند؛ مانند مار و ماهی پاک است.^۱
 - ۳- بول و غائط حیواناتی که گوشت آنها مکروه است پاک می‌باشد؛ مانند اسب و الاغ.^۲
 - ۴- فضله‌ی پرندگان حرام گوشت؛ مانند کلاغ نجس است.^۳
- به فتوای رهبر معظم انقلاب اسلامی، فضله پرندگان، نجس نیست.^۴

انسان مرده

- ۱- انسان مرده هرچند تازه مرده باشد و بدنش سرد نشده باشد (به جز اجزای بی‌روح او مانند ناخن و مو و دندان) تمام بدنش نجس می‌باشد، مگر آن که:
 - الف: شهید معرکه (جبهه جنگ) باشد.
 - ب: او را غسل داده باشند (سه غسلش تمام شده باشد).

مردار حیوان

- ۱- مردار حیوانی؛ مانند ماهی که خون جهنده ندارد، پاک است.
- ۲- اجزای بی‌روح مردار حیوانی که خون جهنده دارد. مانند: مو و شاخ، پاک است و اجزای روح‌دارش؛ مانند گوشت و پوست، نجس است.^۶

۱. العروة الوثقی - ج ۱، ص ۵۵.

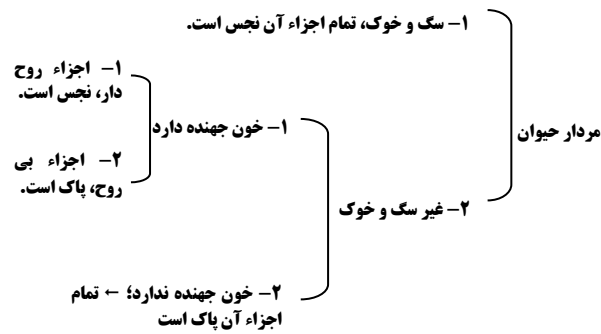
۲. العروة الوثقی - ج ۱، ص ۵۵.

۳. توضیح المسائل، م ۸۵.

۴. راهنمای فتاوا، ص ۱۵.

۵. العروة الوثقی، ج ۱، ص ۵۸. الرابع و ص ۶۱، م ۱۲.

۶. العروة الوثقی، ج ۱، ص ۵۸. الرابع و تحریر الوسيلة، ج ۱، ص ۱۱۵، الرابع.

از جمله‌ی شرایط لباس نمازگزار آن است که از اجزای مردار و حیوان حرام گوشت نباشد، و این دو شرط غیر از پاک بودن لباس است.

- ۱- اگر قسمتی از لباس و حتی جزء کوچکی از آن، از مردار باشد نماز با آن باطل است.^۱
- ۲- اگر لباس نمازگزار از اجزای حیوان حرام گوشت تهیه شده باشد هر چند اجزای بی‌روح آن، مانند پشم یا مو، نماز خواندن با آن باطل است.^۲
- ۳- به جز لباس نمازگزار هیچ جزئی از حیوان حرام گوشت نباید همراه نمازگزار باشد بنابراین اگر بند ساعت یا کمربند یا دکمه‌ی لباس از حیوان حرام گوشت باشد نماز باطل است.^۳
- ۴- لباسی که از پشم و کرک و موی حیوان حلال گوشت تهیه شده نماز خواندن با آن صحیح است، چون نه نجس است و نه از اجزای روح دار مردار است و نه حیوان حرام گوشت.^۴

احکام خون

- ۱- خون انسان و هر حیوانی که خون جهنده دارد نجس است، مانند مرغ و گوسفند.
- ۲- خون حیوانی که خون جهنده ندارد پاک است، مانند ماهی و پشه.
- ۴- خونی که از لای دندان (لثه) می‌آید، اگر با آب دهان مخلوط شده و از بین برود پاک است و در آن صورت فروبردن آب دهان هم اشکال ندارد.

چند مسأله:

- ۱- زردابه‌ای که در حال بهبودی زخم در اطراف آن پیدا می‌شود، اگر معلوم نباشد که با خون مخلوط است، پاک می‌باشد.^۵
- ۲- اگر بر اثر خراش برداشتن بدن، رطوبتی از آن بیرون آید که معلوم نیست خون است یا نه، پاک می‌باشد.^۶

چگونه چیز پایی نجس می‌شود؟

- ۱- اگر چیز پایی به نجسی برخورد کند، و یکی از آن‌ها به طوری تر باشد که رطوبت یکی به دیگری برسد، چیز پاک نجس می‌شود.^۱

۱. توضیح المسائل، م ۸۲۱

۲. توضیح المسائل، م ۸۲۴

۳. همان مدرک

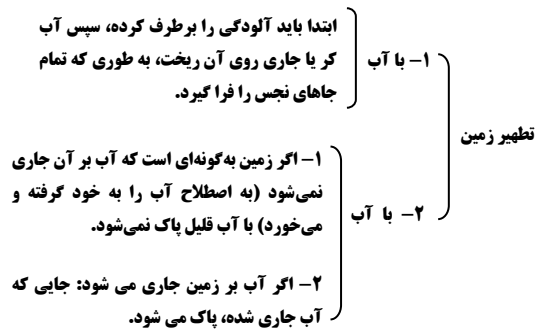
۴. توضیح المسائل، م ۸۲۳

۵. توضیح المسائل، م ۱۰۴

۶. العروة الوثقی، ج ۱، فی النجاسات، ص ۶۴، م ۷.

- ۲- در موارد زیر حکم به پاکی می‌شود:
- ❖ انسان نداند پاک و نجس به هم برخورد کرده‌اند یا نه.
 - ❖ نداند چیز پاک و نجس مرطوب بوده‌اند یا نه.
 - ❖ نداند رطوبت یکی به دیگری سرایت کرده است یا نه.^۲
- ۳- اگر انسان نداند چیز پاکی نجس شده یا نه، پاک است و جست‌وجو و واریسی لازم نیست هرچند بتواند نجس بودن یا پاک بودن آن را بفهمد.^۳

زمین نجس را چگونه می‌توان تطهیر کرد؟

- مسئله‌ی ۱- دیوار نجس هم مانند زمین نجس تطهیر می‌شود.^۴
- مسئله‌ی ۲- هنگام تطهیر زمین، اگر آب‌ها جاری شده و به داخل چاه برود یا از آن محل بیرون رود، تمام جاهایی که آب جاری شده، پاک می‌شود.^۵

زمین

- ۱- اگر کف پا یا کف کفش، هنگام راه رفتن، نجس شود، و به سبب تماس با زمین، آلودگی‌ها برطرف گردد، پاک می‌شود. پس زمین، فقط پاک‌کننده‌ی کف پا و کف کفش است، آن‌هم با این شرایط:
- ❖ زمین پاک باشد.

❖ زمین خشک باشد، (تر نباشد).

❖ از نوع خاک، شن، سنگ، آجر فرش و مانند این‌ها باشد.^۶

- مسئله: اگر بر اثر تماس ته کفش یا کف پا با زمین، نجاست برطرف شود پاک می‌گردد، ولی بهتر است حداقل پانزده قدم راه برود.^۷

آفتاب

آفتاب هم با شرایطی که خواهد آمد، این اشیا را پاک می‌کند.

۱. توضیح المسائل، م ۱۲۵.

۲. توضیح المسائل، م ۱۲۶ و العروة الوثقی، ج ۱، ص ۷۹، م ۱.

۳. توضیح المسائل، م ۱۲۳.

۴. توضیح المسائل، م ۱۸۰.

۵. توضیح المسائل، م ۱۸۰.

۶. توضیح المسائل، مسئله ۱۸۳، ۱۹۲.

۷. العروة الوثقی، ج ۱، ص ۱۲۵.

❖ زمین.

❖ ساختمان و چیزهایی که در آن به کار رفته است، مانند در و پنجره.

❖ درخت و گیاه.^۱

شرایط مطهر بودن آفتاب

❖ چیز نجس تر باشد به قدری که اگر چیزی به آن برسد تر شود.

❖ با تابش آفتاب خشک شود، اگر مرطوب بماند، پاک نشده است.

❖ چیزی مانند ابر یا پرده، مانع تابش آفتاب نباشد، مگر آن که رقیق و نازک باشد و از تابش آفتاب جلوگیری نکند.

❖ آفتاب، به تنهایی آن را خشک کند، مثلاً به کمک باد خشک نشود.

❖ هنگام تابش آفتاب، عین نجاست در آن نباشد، پس اگر عین نجاست هست، پیش از تابش آفتاب برطرف کنند.

❖ قسمت بیرون و درون دیوار یا زمین را یکباره خشک کند، پس اگر روی آن امروز خشک شود و درون آن فردا، تنها روی آن پاک می‌شود.^۲

مسأله: اگر زمین و مانند آن نجس باشد، ولی رطوبتی نداشته باشد، می‌توان مقداری آب، یا چیز دیگری که سبب مرطوب شدن آن بشود، بر آن ریخت و سپس آفتاب بر آن بتابد و آن را پاک کند.^۳

اسلام

اگر کافر، شهادتین را بگوید، مسلمان می‌شود و با اسلام، تمام بدن او پاک می‌گردد؛ یعنی بگوید: «أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ».^۴

برطرف شدن نجاست

در دو مورد، با برطرف شدن آلودگی، چیز نجس پاک می‌شود و نیازی به آب کشیدن ندارد.

الف: بدن حیوان، مثلاً منقار مرغی که غذای نجس خورده است، هنگامی که نجاست بر طرف شود پاک است.

ب: باطن بدن انسان، مانند داخل دهان و بینی و گوش، مثلاً اگر هنگام مسواک کردن، از لثه‌ها خون بیاید، وقتی که آب دهان رنگ خون نداشته باشد، پاک است و آب کشیدن داخل دهان لازم نیست.^۵

نماز

نیت نماز

برگرداندن نیت از نمازی به نماز دیگر در موارد زیر جایز است:

• از نماز عصر به نماز ظهر، در صورتی که بین نماز عصر متوجه شود نماز ظهر را نخوانده یا باطل خوانده، واجب است نیت را به نماز ظهر برگرداند.

• از قضای نماز عصر به قضای ظهر (حکم مورد اول را دارد).

• از نماز عشا به مغرب، در صورتی که بین نماز عشا پیش از رکوع رکعت چهارم متوجه شود نماز مغرب را نخوانده یا باطل بوده و پس از آن نمی‌تواند عدول کند.

• از قضای نماز عشا به قضای مغرب (حکم مورد قبل را دارد).

۱. العروة الوثقی، ج ۱، ص ۱۲۹، و تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۱۳۰.

۲. توضیح المسائل، م ۱۹۱.

۳. العروة الوثقی، ج ۱، ص ۱۲۹ تا ۱۳۱ و تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۱۳۰.

۴. تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۱۳۱ و توضیح المسائل، م ۲۰۷.

۵. توضیح المسائل، م ۲۱۶، ۲۱۷.

- از اداء به قضا (اگر وقت فضیلت اداء نمی‌گذرد مستحب است عدول کند).
 - از جماعت به فرادی.
 - برگرداندن نیت از نمازی به نماز دیگر در موارد زیر صحیح نیست:
 - از نماز ظهر به نماز عصر.
 - از نماز مغرب به عشاء
 - از نماز قضا به اداء
 - از فرادی به جماعت (بنابر احتیاط واجب)
 - از نماز مستحب به واجب
 - از نماز مستحب به نماز مستحب دیگر
 - از نماز واجب به مستحب؛ مگر در دو مورد:
- الف) در ظهر روز جمعه برای کسی که خواندن سوره‌ی جمعه را فراموش کرده است و سوره‌ی دیگری شروع کرده و به نصف آن سوره رسیده یا از نصف گذشته است.
- ب) مشغول نماز واجب باشد و داخل رکوع رکعت سوم نشده باشد و نماز جماعت برپا شود و خوف آن داشته باشد که از جماعت عقب بماند.

قرائت

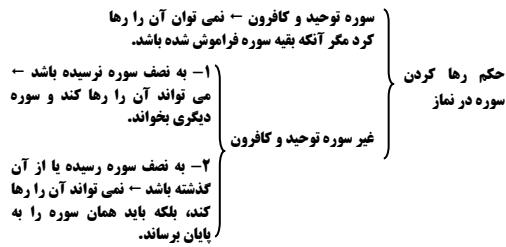
- در رکعت اول و دوم نمازهای واجب روزانه انسان باید بعد از تکبیره الاحرام اول حمد و بعد از آن یک سوره تمام از قرآن مجید بخواند.
- ۱- اگر نمازگزار در رکعت اول یا دوم نماز به خیال این که رکعت سوم یا چهارم است، به جای حمد و سوره، تسبیحات بگوید دو حالت دارد:
- الف) پیش از رکوع متوجه شود، باید حمد و سوره را بخواند و نماز صحیح است.
- ب) در رکوع یا پس از آن متوجه شود، نماز را ادامه دهد و صحیح است.^۱
- ۲- اگر نمازگزار در رکعت سوم یا چهارم نماز به خیال این که رکعت اول یا دوم است حمد بخواند، نمازش صحیح است. ولی اگر عادت دارد تسبیحات بخواند و بدون قصد مشغول خواندن حمد شود، باید آن را رها کند و دوباره مشغول خواندن حمد یا تسبیحات شود.^۲
- ۳- اگر بعد از حمد مشغول خواندن سوره‌ی توحید یا سوره‌ی کافرون شود نمی‌تواند آن را رها کند و سوره‌ی دیگری بخواند ولی در نماز جمعه و نماز ظهر روز جمعه اگر از روی فراموشی به جای سوره‌ی جمعه و منافقون یکی از این دو سوره را شروع کند تا به نصف نرسیده می‌تواند آن را رها کند و سوره‌ی جمعه و منافقون را بخواند.^۳
- ۴- اگر در نماز غیر سوره‌ی توحید و کافرون، سوره‌ی دیگری بخواند، تا به نصف نرسیده باشد می‌تواند آن را رها کند و سوره‌ی دیگری بخواند.
- ۵- اگر مقداری از سوره را فراموش کند می‌تواند آن سوره را رها کند و سوره‌ی دیگری بخواند گرچه از نصف گذشته باشد یا سوره‌ای که می‌خواند توحید یا کافرون باشد.

۱. توضیح المسائل، م ۱۰۱۱ تا ۱۰۱۳.

۲. همان.

۳. توضیح المسائل، م ۹۸۸.

نمودار خلاصه سه مسأله گذشته:

رکوع

۱- اگر انسان در نماز رکوع را فراموش کند دو حالت دارد:

الف) اگر پیش از رسیدن به سجده و گذاشتن پیشانی بر زمین یادش بیاید، باید بایستد و بعد به رکوع رود و چنانچه به حالت خمیدگی به رکوع برگردد نمازش باطل است.^۱

ب) اگر پس از رسیدن پیشانی به زمین (در سجده) یادش بیاید، بنا بر احتیاط واجب باید بایستد و رکوع را به جا آورد و نماز را تمام کند و دوباره بخواند.^۲

سجده

اگر نمازگزار در یک رکعت، از سجدهی آن کم کند یا زیادتر به جا آورد، مسأله دو حالت دارد: الف) عمداً باشد؛ نماز باطل است.

مبطلات نماز

آن گاه که نمازگزار، تکبیرة الاحرام می گوید و نماز را شروع می کند تا پایان آن، بعضی از کارها بر او حرام می شود که اگر در نماز، یکی از آنها را انجام دهد نمازش باطل است، مهم ترین آنها عبارت اند از:

- سخن گفتن.
- خندیدن.
- گریستن.
- روی از قبله برگرداندن.
- خوردن و آشامیدن.
- کم یا زیاد کردن ارکان نماز.
- بر هم زدن صورت نماز.^۳

۱. توضیح المسائل، م ۱۰۴۱.

۲. توضیح المسائل، م ۱۰۴۲.

۳. توضیح المسائل، م ۱۱۲۶.

احکام مبطلات نماز

• سخن گفتن

- ۱- اگر نمازگزار عمداً کلمه‌ای بگوید و بخواهد با آن معنایی را برساند نمازش باطل است.^۱
- ۲- اگر عمداً کلمه‌ای بگوید که دو حرف یا بیش‌تر داشته باشد، هرچند نخواهد با گفتن آن معنایی را برساند بنا بر احتیاط واجب باید نماز را دوباره بخواند.^۲
- ۳- در نماز نباید به کسی سلام کرد، ولی اگر کسی به نمازگزار سلام کند واجب است جواب او را بدهد، و باید سلام را مقدم بدارد. مثلاً بگوید: «السَّلَامُ عَلَیْكَ» یا «السَّلَامُ عَلَیْكُمْ» و نباید «عَلَيْكُمْ السَّلَام» بگوید.^۳

• خندیدن و گریستن

- ۱- اگر نمازگزار عمداً با صدا بخندد، نمازش باطل است.
- ۲- لبخند زدن نماز را باطل نمی‌کند.
- ۳- اگر نمازگزار برای کار دنیا عمداً با صدای بلند گریه کند نمازش باطل است.
- ۴- گریه‌ی بدون صدا و گریه از ترس خدا یا برای آخرت، هر چند با صدا باشد، نماز را باطل نمی‌کند.^۴

• روی از قبله برگرداندن

- ۱- اگر عمداً به مقداری روی خود را از قبله برگرداند به طوری که نگویند رو به قبله است نمازش باطل است.
- ۲- اگر سهواً تمام صورت را به طرف راست یا چپ قبله برگرداند، احتیاط واجب آن است که نماز را دوباره بخواند. ولی اگر به طرف راست یا چپ قبله نرسیده است، نماز صحیح است.

• برهم زدن صورت نماز

- ۱- اگر در بین نماز کاری کند که صورت نماز را برهم زند مثل دست زدن، به هوا پزیدن و مانند این‌ها، هرچند از روی فراموشی باشد، نماز باطل می‌شود.^۵
- ۲- اگر در بین نماز به قدری ساکت بماند که نگویند نماز می‌خواند نمازش باطل می‌شود.^۶
- ۳- رها کردن نماز واجب (شکستن نماز) حرام است مگر در حال ناچاری، مانند این موارد:
 - حفظ جان
 - حفظ مال
 - جلوگیری از ضرر مالی و بدنی
- ۴- شکستن نماز برای پرداخت بدهی مردم با این شرایط اشکال ندارد:
 - طلبکار، طلب خود را می‌خواهد.
 - وقت نماز تنگ نیست، یعنی؛ می‌تواند پس از پرداخت بدهی، نماز را در وقت آن بخواند.
 - در بین نماز نمی‌تواند بدهی را بپردازد.^۷
- ۵- شکستن نماز برای مالی که اهمّیت ندارد، مکروه است.

مکروهات نماز

چیزهایی که در نماز مکروه است بدین شرح است:

۱- برهم گذاشتن چشم‌ها.

۱. توضیح المسائل، ص ۱۵۴.

۲. توضیح المسائل، ص ۱۵۴.

۳. توضیح المسائل، م ۱۱۳۷.

۴. توضیح المسائل، ص ۱۵۶ هفتم و هشتم از مبطلات نماز.

۵. توضیح المسائل، مص ۱۵۶، نهم از مبطلات نماز.

۶. توضیح المسائل، م ۱۱۵۲.

۷. توضیح المسائل، م ۱۱۵۹ تا ۱۱۶۱.

- ۲- بازی کردن با انگشتان و دست‌ها.
- ۳- سکوت کردن در هنگام خواندن حمد یا سوره و یا ذکر، برای شنیدن حرف کسی.
- ۴- هر کاری که خضوع و خشوع را ازین ببرد.
- ۵- برگرداندن صورت به طرف راست یا چپ به مقدار کم (چون زیاد آن نماز را باطل می‌کند).^۱

نماز جماعت

در احکام اسلامی نیز به مسایل بسیاری برمی‌خوریم که حکایت از اهمّیت بسیار زیاد نماز جماعت دارد و در این جا به برخی از آن‌ها اشاره می‌کنیم:

- ۱- شرکت در نماز جماعت برای همه کس مستحب است، به‌خصوص برای همسایه مسجد.
- ۲- سزاوار نیست که انسان بدون عذر نماز جماعت را ترک کند.
- ۳- شرکت نکردن در نماز جماعت، از روی بی‌اعتنایی جایز نیست.
- ۴- مستحب است، انسان، صبر کند که نماز را به جماعت بخواند.
- ۵- نماز جماعت، از نماز اول وقت، که به تنهایی خوانده می‌شود برتر است، هرچند نماز جماعت اول وقت خوانده نشود.
- ۶- نماز جماعتی که مختصر خوانده می‌شود، از نماز طولانی که به جماعت نیست، بهتر است.
- ۷- وقتی که جماعت برپا می‌شود، کسی که نمازش را به تنهایی خوانده، مستحب است دوباره به جماعت بخواند. با توجه به مسایلی که بیان شد، به اهمّیت نماز جماعت پی می‌بریم. پس بکوشیم تا از این اجتماع هر روز مسلمانان جدا نمانیم و از ثواب بسیار زیاد آن محروم نشویم.

احکام نماز جماعت

- ۱- در نماز جماعت، یک نفر با تقوا که نماز را به‌طور صحیح می‌خواند، به عنوان امام جماعت، پیشاپیش جمعیت ایستاده و قبل از دیگران نماز را شروع کرده و دیگران در نماز از او پیروی می‌کنند.
- ۲- کم‌ترین افراد برای تشکیل نماز جماعت، دو نفر می‌باشد که یک نفر «امام جماعت» و دیگری «مأموم» است.
- ۳- در رکعت اول و دوم نماز، وقتی که امام جماعت حمد و سوره را می‌خواند، بر دیگران لازم نیست، حمد و سوره را بخوانند بلکه به قرائت امام گوش فرا می‌دهند، ولی بقیه‌ی اعمال نماز را باید انجام دهند.
- ۴- مأموم نباید پیش از امام، نماز را شروع کند و کارهای نماز مانند رکوع و سجده را هم نباید جلوتر از او انجام دهد.
- ۵- اگر برای نماز جماعت، اذان و اقامه گفته باشند، بر مأموم، خواندن آن‌ها مستحب نیست.
- ۶- اگر امام جماعت یکی از نمازهای یومیه را می‌خواند، هر کدام از نمازهای یومیه را می‌توان به او اقتدا کرد، بنابراین اگر امام، نماز عصر را می‌خواند، مأموم می‌تواند نماز ظهر را به او اقتدا کند.

شرایط نماز جماعت

- هنگام برپایی نماز جماعت شرایط زیر باید مراعات شود:
- مأموم از امام جماعت جلوتر نایستد و احتیاط واجب آن است که کمی عقب‌تر بایستد.
 - جایگاه امام جماعت از جایگاه مأمومین بالاتر نباشد.
 - فاصله‌ی امام و مأموم و فاصله صف‌ها از یک‌دیگر زیاد نباشد.
 - بین امام و مأموم و هم‌چنین بین صف‌ها چیزی مانند دیوار یا پرده مانع نباشد، ولی نصب پرده بین صف مردها و زن‌ها اشکال ندارد.^۱

۱. توضیح المسائل، م ۱۱۵۷.

نمازهایی که به جماعت صحیح نیست:

- ۱- هیچ کدام از نمازهای مستحبی به جماعت صحیح نیست به جز نماز عید و نماز طلب باران.
 - ۲- نماز طواف کعبه نیز بنا بر احتیاط واجب صحیح نیست.^۲
 - ۳- نماز یومیه را به غیر نماز یومیه یا قضای آن نمی‌توان اقتدا کرد و همچنین نمازهای غیر یومیه را نمی‌توان به نماز یومیه اقتدا کرد.^۳
 - ۴- اگر انسان نداند که امام جماعت نماز واجب یومیه را می‌خواند یا نماز مستحب نمی‌تواند به او اقتدا کند.^۴
- ### وظیفه‌ی مأموم در نماز جماعت
- ۱- مأموم نباید تکبیرة الاحرام را پیش از امام جماعت بگوید، بلکه احتیاط واجب آن است که تا تکبیر امام تمام نشده، تکبیر نگوید.^۵
 - ۲- مأموم اگر در قرائت و ذکر و تشهد، از امام جماعت جلو بیفتد یا عقب تر از او بگوید، اشکال ندارد.
 - ۳- مأموم نباید اعمال نماز را زودتر از امام جماعت به جا آورد، مثلاً نباید زودتر از امام جماعت به رکوع برود یا سر از رکوع بردارد یا به سجده برود.
 - ۴- عقب افتادن مأموم از امام جماعت در اعمال نماز مثل رکوع و سجده و برخاستن از آن اگر زیاد نباشد اشکال ندارد.
 - ۵- بعد از تکبیر امام جماعت، اگر صف جلو آماده‌ی نماز و تکبیر گفتن آنان نزدیک باشد، کسی که در صف بعد ایستاده می‌تواند تکبیر بگوید.^۶

نماز جمعه

درباره‌ی اهمّیت این نماز همین بس که سوره‌ای در قرآن به نام «سوره‌ی جمعه» نامیده شده و آیات بسیاری از آن درباره‌ی اهمّیت و احکام نماز جمعه است، افزون بر این، روایات بسیار زیادی از معصومان (ع) در این باب وارد شده و عالمان دینی نیز کتاب‌ها نوشته و سخن‌ها گفته‌اند.

امام خمینی در اهمّیت نماز جمعه چنین نگاه داشته‌اند:

«نماز جمعه و دو خطبه‌ی آن، مانند حج و نماز عید فطر و قربان، از مراسم بزرگ مسلمانان است، ولی متأسفانه، مسلمانان از وظایف مهم سیاسی این عبادت، غافل و ناآگاهند، در حالی که انسان، با اندک مطالعه و دقت در احکام کشوری، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی اسلام دریابد که اسلام دین سیاست است و کسی که دین را از سیاست جدا می‌داند، نادانی است که نه اسلام را می‌شناسد و نه سیاست را.»

وقت نماز جمعه

وقت نماز جمعه، اول ظهر است و احتیاط واجب آن است که از اوایل وقت، تأخیر نیندازند.

چگونگی نماز جمعه

□ واجبات: نماز جمعه دو رکعت است؛ مانند نماز صبح، ولی دو خطبه دارد که توسط امام جمعه، پیش از نماز ایراد می‌شود.

□ مستحبات:

۱. العروة الوثقی، ج ۱، ص ۷۷۷ و ۷۷۸ و توضیح المسائل، م ۱۴۱۵ و ۱۴۳۲ و ۱۴۳۳.

۲. تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۲۶۵، م ۱.

۳. توضیح المسائل، م ۱۴۱۰.

۴. توضیح المسائل، م ۱۴۶۷.

۵. توضیح المسائل، م ۱۴۶۷.

۶. توضیح المسائل، م ۱۴۱۸.

- ۱- خواندن حمد و سوره با صدای بلند، توسط امام جمعه.
- ۲- خواندن سورهی «جمعه» بعد از حمد، در رکعت اول.
- ۳- خواندن سورهی «منافقون» پس از حمد، در رکعت دوم.
- ۴- خواندن دو قنوت: یکی در رکعت اول پیش از رکوع، دیگری در رکعت دوم پس از رکوع.

شرایط نماز جمعه

- ۱- باید به جماعت برگزار شود و فرادی صحیح نیست. بنابراین تمام شرایطی که در نماز جماعت باید رعایت شود، در نماز جمعه هم معتبر است؛ مثل اتصال صفوف و بالاتر نبودن جایگاه امام در نماز.
- ۲- حداقل تعداد افراد برای برپایی نماز جمعه پنج نفر است؛ یک نفر امام و چهار نفر مأموم.
- ۳- بین دو نماز جمعه، حداقل باید یک فرسخ فاصله باشد.

وظیفه‌ی نمازگزاران جمعه

- ۱- بنابر احتیاط واجب باید به خطبه‌ها گوش دهند.
- ۲- احتیاط مستحب است از سخن گفتن پرهیزند و چنانچه سخن گفتن، سبب از بین رفتن فایده‌ی خطبه‌ها و یا گوش ندادن به آنها شود، ترک آن واجب است.
- ۳- احتیاط مستحب است، شنوندگان هنگام ایراد خطبه‌ها، رو به امام جمعه بنشینند و بیش از مقداری که در نماز اجازه داده شده، به اطراف نگاه نکنند.

□ سؤال: اگر کسی نتوانست خطبه‌های نماز جمعه را درک کند و فقط به نماز جمعه برسد و اقتدا کند آیا از نماز ظهر کفایت می‌کند؟
جواب: کفایت می‌کند.

نماز آیات

هنگام پیش آمدن حوادث، مهم‌ترین نیاز بشر آرامش روحی است و نماز بهترین آرام‌بخش جان‌ها است. دین اسلام برای تأمین این نیاز و توجه دادن مردم به قدرت لایزال الهی و پرهیز از اوهام و خرافات و کارهای بی‌ثمر و خرافی، هنگام پیش آمدن برخی حوادث آسمانی و زمینی به مردم دستور داده تا نمازی به جای آورند به نام «آیات». نام این نماز به ایشان توجه می‌دهد که همه‌ی حوادث نشانه‌هایی از قدرت بی‌کران خداوند است و افزون بر این، با خواندن نماز آیات، نعمت‌های بزرگ الهی هم‌چون خورشید و ماه و زمین و نظم و حرکت دقیق آنها و... آن را به یاد می‌آورند.

اسباب وجوب نماز آیات (هرچند کسی از آنها نترسد)

- * زلزله
- * خسوف (ماه‌گرفتگی)
- * کسوف (خورشیدگرفتگی)
- * رعد و برق و بادهای زرد و سرخ و سیاه و مانند آن، اگر بیشتر مردم بترسند.

چگونگی نماز آیات

- ۱- نماز آیات دو رکعت است و در هر رکعت پنج رکوع دارد.
- ۲- در نماز آیات، قبل از هر رکوع، سوره‌ی حمد و سوره‌ی دیگری از قرآن خوانده می‌شود، که در این صورت، در دو رکعت، ده حمد و ده سوره خوانده می‌شود، ولی می‌توان یک سوره را پنج قسمت کرد و قبل از هر رکوع یک قسمت از آن را خواند، که در این صورت، در دو رکعت دو حمد و دو سوره خوانده می‌شود.^۱

در این جا با تقسیم سوره‌ی «اخلاص» چگونگی نماز آیات را می‌آوریم:

* رکعت اول

حمد و «بسم الله الرحمن الرحيم» ← رکوع و گفتن ذکر آن
 «قل هو الله احد» ← رکوع و گفتن ذکر آن
 «الله الصمد» ← رکوع و گفتن ذکر آن
 «لم یلد و لم یولد» ← رکوع و گفتن ذکر آن
 «ولم یکن له کفوا احد» ← رکوع و گفتن ذکر آن
 و سپس سر از رکوع برداشته، سجده‌ها را به جا آورده، برای رکعت دوم برمی‌خیزد.

* رکعت دوم

رکعت دوم را نیز مانند رکعت اول به جا می‌آورد و سپس با تشهد و سلام، نماز را به پایان می‌برد.^۱

احکام نماز آیات

- ۱- اگر یکی از سبب‌های نماز آیات در شهری اتفاق بیفتد، فقط مردم همان شهر باید نماز آیات بخوانند و بر مردم جاهای دیگر واجب نیست.^۲
- ۲- اگر در یک رکعت از نماز آیات، پنج مرتبه حمد و سوره بخواند و در رکعت دیگر یک حمد بخواند و سوره را تقسیم کند صحیح است.
- ۳- مستحب است پیش از رکوع دوم و چهارم و ششم و هشتم و دهم قنوت بخواند؛ یعنی پنج قنوت و نیز می‌تواند تنها یک قنوت پیش از رکوع دهم بخواند.
- ۴- هر یک از رکوع‌های نماز آیات رکن است، که اگر عمداً یا سهواً کم یا زیاد شود، نماز باطل است.
- ۵- نماز آیات را می‌توان به جماعت خواند، که در این صورت حمد و سوره را تنها امام جماعت می‌خواند.
- ۶- اگر سبب وجوب نماز آیات تکرار شود، باید به تعداد همه‌ی آن‌ها نماز آیات خوانده شود، مثلاً چندین بار زلزله شود.
- ۷- وظیفه‌ی کسی که نماز آیات را نخوانده بدین شرح است:
 الف) اگر هنگام وقوع آیه متوجه شده است ولی عمداً یا سهواً نماز را نخوانده، باید قضای آن را به جا آورد.
 ب) اگر هنگام وقوع آیه متوجه نشده است و پس از آن فهمیده است مسأله دو حالت دارد:
 ۱. خورشید یا ماه گرفته باشد:
 تمام خورشید یا ماه گرفته بوده؛ باید قضای آن را به جا آورد.
 . قسمتی از خورشید یا ماه گرفته بوده؛ قضای آن واجب نیست.
 ۲- آیات دیگر اتفاق افتاده است؛ مثلاً زلزله شده، قضای نماز آیات واجب نیست، ولی احتیاط مستحب است به جا آورد.

نماز عید

در زمان غیبت امام معصوم علیه السلام در دو عید «فطر» و «قربان» خواندن نماز مخصوص عید، مستحب است.^۳

وقت نماز عید

۱. توضیح المسائل، م ۱۵۰۸.

۲. توضیح المسائل، م ۱۴۹۴.

۳. توضیح المسائل، م ۱۵۱۶.

- ۱- وقت نماز عید از طلوع آفتاب تا ظهر است.^۱
- ۲- مستحب است نماز عید قربان را بعد از بالا آمدن آفتاب بخوانند.^۲
- ۳- مستحب است در عید فطر، بعد از بلند شدن آفتاب، افطار کنند و زکات فطره را هم بدهند، سپس نماز عید را بخوانند.^۳

چگونگی نماز عید

- ۱- نماز عید فطر و قربان دو رکعت است با ۹ قنوت و این گونه خوانده می‌شود:
- * در رکعت اول نماز، پس از حمد و سوره باید پنج تکبیر گفته شود، و بعد از هر تکبیر، یک قنوت، و بعد از قنوت پنجم، تکبیر دیگری و سپس رکوع و دو سجده.
- * در رکعت دوم پس از حمد و سوره چهار تکبیر گفته می‌شود و بعد از هر تکبیر یک قنوت و بعد از قنوت چهارم تکبیر دیگری و سپس رکوع و دو سجده و تشهد و سلام.

* در قنوت‌های نماز عید هر دعا و ذکر بخوانند کافی است، ولی بهتر است به امید ثواب، این دعا را بخوانند:

«اللَّهُمَّ أَهْلَ الْكِبْرِيَاءِ وَالْعَظَمَةِ وَأَهْلَ الْجُودِ وَالْجَبْرُوتِ وَأَهْلَ الْعَفْوِ وَالرَّحْمَةِ وَأَهْلَ التَّقْوَى وَالْمَغْفِرَةِ أَسْأَلُكَ بِحَقِّ هَذَا الْيَوْمِ الَّذِي جَعَلْتَهُ لِلْمُسْلِمِينَ عِيداً وَلِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ ذُخْراً وَشَرَفاً وَكَرَامَةً وَمَزِيداً، أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدَ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَأَنْ تُدْخِلَنِي فِي كُلِّ خَيْرٍ أَدْخَلْتَ فِيهِ مُحَمَّدًا وَآلَ مُحَمَّدٍ وَأَنْ تُخْرِجَنِي مِنْ كُلِّ سُوءٍ أَخْرَجْتَ مِنْهُ مُحَمَّدًا وَآلَ مُحَمَّدٍ، صَلَوَاتِكَ عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمْ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ مَا سَأَلْتُكَ بِهِ عِبَادُكَ الصَّالِحُونَ وَأَعُوذُ بِكَ مِمَّا اسْتَعَاذَ مِنْهُ عِبَادُكَ الْمُخْلِصُونَ»^۴

چند مسأله

- ۱- تمام نمازهای مستحبی، دو رکعت است، مگر نماز وتر.
- ۲- هیچ کدام از نمازهای مستحبی، اذان و اقامه ندارد.
- ۳- در هیچ کدام از نمازهای مستحبی خواندن سوره پس از حمد لازم نیست، مگر آن که خواندن سوره‌ی معینی در آن شرط شده باشد.

روزه

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ
 «ای مؤمنان، روزه بر شما واجب شده، چنانچه بر پیشینیان شما واجب بوده، تا پرهیزکار شوید». (سوره‌ی بقره، آیه ۱۸۳)

تعریف روزه

روزه آن است که انسان از «اذان صبح» تا «مغرب» برای اطاعت از فرمان خدا، از برخی کارها - که شرح آن خواهد آمد - بپرهیزد.

در بیش‌تر روزهای سال، روزه گرفتن مستحب است ولی در ماه مبارک رمضان، واجب و در روز عید فطر و عید قربان حرام است.^۵

روزه‌ی کامل و حقیقی

گرچه با پرهیز از کارهایی که روزه را باطل می‌کند، تکلیف از عهده‌ی انسان برداشته می‌شود و روزه صحیح است، ولی روزه کامل و حقیقی تنها به نخوردن و نیاشامیدن نیست، بلکه حقیقت روزه؛ یعنی خودداری و پرهیز از آنچه که مورد علاقه‌ی نفس می‌باشد و ما را از خدا دور می‌کند.

۱. توضیح المسائل، م ۱۵۱۷.

۲. توضیح المسائل، م ۱۵۱۸.

۳. توضیح المسائل، م ۱۵۱۸.

۴. توضیح المسائل، م ۱۵۲۰.

۵. توضیح المسائل، م ۱۷۳۹، ۱۷۴۸.

ماه مبارک رمضان

از آن‌جا که اسلام به وحدت جامعه، توجّه فراوان دارد، ماه مبارک رمضان را برای روزه گرفتن قرار داده است تا همه با هم، هم‌زمان، به مدّت یک ماه، برای به‌دست آوردن ارزش‌های انسانی و الهی، تمرین کنند؛ یک تمرین عمومی، و همگانی.

نیت روزه

- ۱- روزه‌داری در اسلام اعتصاب غذا برای رسیدن به هدف‌های مادی نیست بلکه این عمل پیوندی با پروردگار جهان دارد و باید به قصد انجام دستور خداوند و نیت خالص معنوی و به دور از هرگونه ریا و خودنمایی باشد. لازم نیست نیت روزه را به زبان آورد، بلکه همین قدر که برای انجام دستور خداوند عالم، از اذان صبح تا مغرب کارهای باطل‌کننده‌ی روزه را انجام ندهد کافی است.^۱
- ۲- انسان می‌تواند در هر شب ماه رمضان برای روزه‌ی فردای آن، نیت کند، و بهتر است در شب اول ماه، روزه‌ی همه‌ی ماه را نیت کند.^۲
- ۳- در روزه‌ی واجب، اگر به واسطه‌ی عذری؛ مانند فراموشی یا سفر، نیت روزه نکرده باشد، در صورتی که کاری که روزه را باطل می‌کند انجام نداده باشد، تا ظهر می‌تواند نیت روزه کند.^۳

مبطلات روزه

به کارهایی که روزه را باطل می‌کند و روزه‌دار از اذان صبح تا اذان مغرب باید از آن‌ها خودداری کند، «مبطلات روزه» گویند.

تعدادی از کارهایی که روزه را باطل می‌کند:

- ۱- خوردن و آشامیدن.
 - ۲- رساندن غبار غلیظ به حلق.
 - ۳- فرو بردن تمام سر در آب.
 - ۴- دروغ بستن به خدا و پیغمبر و جانشینان او.^۴
 - ۵- قی کردن. (استفراغ)
 - ۶- باقی ماندن بر حیض و نفاس تا اذان صبح
- اینک به بیان برخی از احکام مبطلات روزه می‌پردازیم.
- خوردن و آشامیدن

- ۱- اگر روزه‌دار به سبب فراموشی، چیزی بخورد یا بیاشامد، روزه اش باطل نمی‌شود.^۵
 - ۲- تزریق آمپول، اگر خوراکی نباشد، هر چند عضو را بی‌حس کند، روزه را باطل نمی‌کند.^۶
- به فتوای حضرت‌ایه الله خامنه‌ای (دامت برکاته)، روزه‌دار بنا بر احتیاط واجب باید از آمپول‌های مقوی یا مغذی یا آمپول‌هایی که به رگ تزریق می‌شود و نیز انواع سرم‌ها خودداری کند ولی تزریق آمپول برای بی‌حس کردن و نیز دارو گذاشتن بر زخم‌ها و جراحات‌ها اشکال ندارد.^۱

۱. توضیح المسائل، م ۱۵۵۰.

۲. توضیح المسائل، م ۱۵۵۰.

۳. توضیح المسائل، م ۱۵۵۴ و ۱۵۶۱.

۴. توضیح المسائل، م ۱۵۷۲.

۵. توضیح المسائل، م ۱۵۷۵.

۶. توضیح المسائل، م ۱۵۷۶.

- ۳- مسواک کردن با خمیر دندان در حال روزه، اشکال ندارد ولی باید از فرورفتن آب دهان جلوگیری شود.
- ۴- فرو بردن آب دهان - هرچند زیاد باشد روزه را باطل نمی‌کند.^۲
- ۵- فرو بردن اخلاط سر و سینه، تا به فضای دهان نرسیده روزه را باطل نمی‌کند، ولی اگر به فضای دهان آمده است، بنابر احتیاط واجب نباید آن را فرو ببرد.

رساندن غبار غلیظ به حلق

- ۱- اگر روزه‌دار غبار غلیظی به حلق برساند، روزه‌اش باطل می‌شود، چه غبار خوراکی‌ها باشد؛ مانند آرد یا غیرخوراکی مانند خاک.
- ۲- در این موارد روزه باطل نمی‌شود:
- * غباری که به حلق رسیده غلیظ نباشد.
 - * غبار غلیظ فقط به فضای دهان برسد ولی به حلق نرسد.
 - * نمی‌داند روزه است و غبار غلیظی به حلق برساند.
 - * بی‌اختیار غبار غلیظ به حلق برسد.
 - * نمی‌داند غبار غلیظی به حلق رسیده است یا نه.

• فرو بردن سر در آب

- ۱- اگر روزه‌دار از روی آگاهی، تمام سر را در آب فرو برد، روزه‌اش باطل است.^۳
- ۲- اگر روزه‌دار، بی‌اختیار در آب بیفتد یا شخص دیگری به زور سر او را در آب فرو برد، روزه‌اش باطل نمی‌شود.^۴
- ۳- شنا کردن در حال روزه، اشکال ندارد ولی روزه‌دار باید از رسیدن آب به حلق، و فرو بردن تمام سر در زیر آب خودداری کند.

• دروغ بستن به خدا و پیغمبر

- ۱- اگر روزه‌دار، به خداوند یا پیغمبر صلی الله علیه و آله یا یکی از جانشینان آن حضرت عمداً نسبت دروغ بدهد، روزه‌اش باطل است.^۵
- ۲- اگر روزه‌دار به سایر پیامبران (ع) یا حضرت زهرا (س) عمداً نسبت دروغ بدهد، بنابر احتیاط واجب روزه‌اش باطل است.
- ۳- در باطل شدن روزه با نسبت دروغ به خدا و پیغمبر صلی الله علیه و آله فرقی بین موارد زیر نمی‌باشد:
- * در امور دنیایی باشد یا آخرتی.
 - * دروغ نسبت داده شده در رابطه با گفته‌های ایشان باشد یا اعمال.
 - * با گفتار باشد یا نوشته یا اشاره.
 - * به صراحت باشد یا کنایه.
 - * دروغ را خودش ساخته باشد یا دیگری.

قضا و کفاره

- * اگر انسان، روزه را در وقت آن نگیرد، باید به جای آن، روز دیگری، روزه بگیرد که به آن «روزه‌ی قضا» گویند.
- * کفاره، همان جریمه‌ای است که برای نگرفتن روزه یا باطل کردن آن، معین شده است.

۱. راهنمای فتاوا، ص ۸۹.

۲. توضیح المسائل، م ۱۵۷۹.

۳. توضیح المسائل، م ۱۶۰۸ و ۱۶۱۲.

۴. توضیح المسائل، م ۱۶۱۳ و ۱۶۱۵.

۵. توضیح المسائل، م ۱۵۹۶.

کفّاره‌ی روزه یکی از سه مورد زیر است:

- ۱- آزاد کردن یک برده
- ۲- دو ماه (۶۰ روز) روزه گرفتن که سی و یک روز آن باید پی‌درپی باشد.
- ۳- به شصت نفر فقیر یک وعده غذا بدهد تا سیر شوند، یا به هر یک از آن‌ها یک مُد (۷۵۰ گرم) طعام بدهد.^۱

کفّاره‌ی جمع

اگر روزه‌دار با کار حرامی؛ روزه‌ی خود را باطل کند، بنابر احتیاط واجب، باید هر سه کفّاره را با هم بپردازد و چنانچه هر سه برایش ممکن نباشد، هر کدام از آن‌ها که ممکن است باید انجام دهد.^۲
به فتوای امام خامنه‌ای (دامت برکاته)، در صورتی که روزه‌ی خود را با کار حرام باطل کند احتیاط مستحب است کفّاره‌ی جمع بدهد.

اعتکاف

یکی از کارهای مستحب «اعتکاف» است و اعتکاف عبارت است از ماندن در مسجد برای عبادت خداوند با شرایطی که خواهد آمد.^۳

شرایط اعتکاف

اعتکاف با شرایط زیر صحیح است و با نبود یکی از آن‌ها اعتکاف باطل است:

- ۱- معتکف بالغ و عاقل باشد.
- ۲- به قصد قربت و اخلاص معتکف شود.
- ۳- مدّت اعتکاف از سه روز کم‌تر نباشد.
- ۴- در مسجد معتکف شود.
- ۵- معتکف از مسجد خارج نشود.
- ۶- در مدّت اعتکاف، روزها را روزه بگیرد.
- ۷- برای اعتکاف اجازه بگیرد (تفصیل این شرایط خواهد آمد).^۴

نیت اعتکاف

۱- اعتکاف همانند سایر عبادت‌ها باید با نیت و قصد قربت باشد و هرگونه ریا و خودنمایی و قصد غیرالهی آن را باطل می‌کند.

- ۲- انسان می‌تواند اعتکاف را برای خود یا دیگری به‌جا آورد؛ که به قسم دوم اعتکاف نیابتی گفته می‌شود.
- ۳- اعتکاف به نیابت از دو یا چند نفر صحیح نیست، ولی می‌تواند اعتکاف را به نیت خود به‌جا آورد و ثواب آن را به دیگران اهدا کند.

مدّت اعتکاف

- ۱- مدّت اعتکاف حدّاً اقل سه روز است و کم‌تر از آن صحیح نیست ولی در زیاده حدّی ندارد، و اگر پنج روز معتکف شود، روز ششم نیز واجب است بماند، بلکه بنابر احتیاط واجب هرگاه دو روز اضافه کرد، روز سومش هم باید بماند، پس اگر هشت روز معتکف شد، ماندن روز نهم نیز بنابر احتیاط واجب لازم است.
- ۲- این سه روز از طلوع فجر روز اول تا مغرب روز سوم است، بنابراین اگر بعد از طلوع فجر هرچند، دقیقه‌ای با تأخیر به مسجد برسند، آن روز جز اعتکاف به حساب نمی‌آید.

۱. توضیح المسائل، م ۱۶۶۰.

۲. توضیح المسائل، م ۱۶۶۵.

۳. تحریر الوسیله، ج ۱، کتاب الصوم، خاتمه فی الاعتکاف، ص ۳۰۴.

۴. همان، القول فی شروطه.

۳- سه روز اعتکاف با شب‌های آن است که حداقل سه روز و دو شب در وسط است، بنابراین نمی‌تواند شب‌ها را از مسجد خارج شود.

۴- رها کردن اعتکاف مستحب و نذر غیر معین در روزهای اول و دوم اشکال ندارد، ولی اگر تا مغرب روز دوم ماند واجب است روز سوم را نیز بماند.

زمان اعتکاف

در طول سال هر زمانی انسان بتواند حداقل سه روز در مسجد بماند و روزه بگیرد اعتکاف صحیح است، اما بهترین زمان برای اعتکاف، ماه مبارک رمضان به‌ویژه دهه‌ی آخر آن است.

مکان اعتکاف

۱- اعتکاف در یکی از این مساجد صحیح است:

مسجد الحرام، مسجد النبی (ص)، مسجد کوفه، مسجد بصره.

و در غیر این چهار مسجد، تنها در مسجد جامع هر شهر، به قصد رجاء مانع ندارد. و در سایر مساجد جایز نیست.

به فتوای رهبر معظم انقلاب اسلامی، آیه الله خامنه‌ای، اعتکاف در مسجد جامع مانع ندارد و در مسجد غیر جامع رجاء اشکال ندارد.

۲- مسجد جامع مسجدی است که برای اجتماع همه‌ی اهل شهر ساخته شده است بدون این که اختصاص به گروه و قشر خاصی داشته باشد.

۳- اگر در یک شهر، دو یا چند مسجد جامع وجود داشته باشد، در هر کدام که بخواهد می‌تواند به قصد رجاء معتکف شود.

۴- اگر کسی در خانه‌ی خود یا تکیه یا حسینیه یا حرم و حتی مسجد غیر جامع معتکف شود صحیح نیست.

۵- اعتکاف باید در یک مسجد باشد، پس اعتکاف در دو مسجد که بخشی از وقت را در یکی و بخشی از آن را در دیگری بماند صحیح نیست.

۶- اگر در مسجدی معتکف شود ولی مانعی از ادامه‌ی ماندن در آن مسجد پیش آید، اعتکاف باطل است.

خارج شدن از مسجد

۱- معتکف نباید از مسجد خارج شود، مگر در موارد ذیل که بیرون رفتن از مسجد اشکال ندارد:

* برای گواهی دادن.

* برای تشییع جنازه، در صورتی که میت، طوری وابستگی به معتکف داشته باشد که شرکت در تشییع جنازه او از ضرورت‌های عرفی او به حساب می‌آید.

* برای سایر کارهای ضروری عرفی یا شرعی، خواه واجب باشد یا مستحب، خواه مربوط به امور دنیوی باشد یا اخروی، ولی مصلحتی در آن نهفته باشد.

۲- اگر معتکف جنب شود واجب است برای غسل از مسجد بیرون برود و اگر بیرون نرود اعتکاف باطل است.

۳- اگر معتکف به جهتی از مسجد خارج شد، این امور را باید رعایت کند:

* بیش از مقدار ضرورت و نیاز بیرون مسجد نماند.

* در صورت امکان زیر سایه ننشیند، بلکه مطلقاً ننشیند، مگر در حال ضرورت.

* بنابر احتیاط واجب نزدیک‌ترین راه را انتخاب کند.

۴- اگر معتکف به جهت ضرورت از مسجد بیرون رود و به قدری طول بکشد که صورت اعتکاف به هم بخورد اعتکاف باطل است.

۵- اگر به سبب فراموشی از مسجد خارج شود اعتکافش باطل نیست ولی باید فوراً به مسجد برگردد.

روزه‌ی اعتکاف

- ۱- انسان در ایام اعتکاف باید روزه بگیرد، بنابراین، کسی که نمی‌تواند روزه بگیرد مانند مسافر، مریض و کسی که عمداً روزه نگیرد اعتکافش صحیح نیست.
- ۲- اعتکاف در روز عید فطر و قربان یا دو روز قبل از عید به طوری که روز سوم آن عید باشد صحیح نیست.
- ۳- لازم نیست که روزه، مخصوص به اعتکاف باشد، بلکه هر روزه‌ای باشد صحیح است، مثلاً در ایام اعتکاف می‌تواند روزه‌ی قضا یا نذری یا استیجاری به جا آورد.
- ۴- انسان می‌تواند نذر کند در سفر روزه بگیرد و در این صورت اعتکافش هر چند مسافر باشد صحیح است.

اجازه‌ی اعتکاف

افراد ذیل با توضیحی که خواهد آمد بدون اجازه نمی‌توانند معتکف شوند:

- * زن بدون اجازه‌ی شوهرش.
- * فرزند بدون اجازه‌ی والدین.
- * کسی که در استخدام دیگری است.

توضیح:

- ۱- اگر اعتکاف فرزند سبب اذیت و آزار والدین باشد و در صورتی که سبب اذیت و آزار آنها هم نباشد احتیاط مستحب است اجازه بگیرد.
- ۲- کسی که در استخدام دیگری است؛ مانند برخی از کارگران و کارمندان، در صورتی که قرارداد استخدامی و کاری به گونه‌ای است که منفعت مدت اعتکاف را نیز در بر می‌گیرد؛ یعنی اعتکاف با عمل به اجازه منافات دارد باید از صاحب کار اجازه بگیرد.

محرمات اعتکاف

انسان در حال اعتکاف باید از این کارها پرهیز کند:

- * بوییدن چیزهای خوشبو و عطریات حتی گیاهان خوشبو، همراه با لذت.